

מבט על, גיליון 308, 3 בינואר 2012

הצהרת משעל על אימוץ אסטרטגית המאבק העממי – האמנם מהפך?

יורם שוייצר ושלמה ברום

בתום פגישת "פורום ההנהגה הזמנית" בקהיר, בה השתתפו מחמוד עבאס, ראש הרשות הפלסטינית, רמזאן שלח, ראש הג'יהאד האסלאמי, ומנהיג החמאס, חאלד משעל, אמר האחרון כי על שתי התנועות הפלסטיניות (פתח וחמאס) לפתוח דף חדש ולהכיר בשגיאות העבר. בנוסף הצהיר שחמאס מתכוון לאמץ את אסטרטגית ההתנגדות העממית כפי שהיא באה לידי ביטוי בשנה האחרונה במדינות ערב השונות.

דברים אלה עוררו תקווה כי הנה הגיע השינוי המיוחל, וחמאס מבקש לשנות את דרכו ההיסטורית ולחדול משימוש בטרור, אסטרטגית המאבק המזוין - בשפתו, ולנהל את מאבקו בדרכים לא אלימות. הצהרה זו מתוספת להתבטאויות קודמות של משעל, שבהן הביע את תמיכת ארגונו ברעיון הקמת המדינה הפלסטינית על שטחי הגדה המערבית ורצועת עזה ושבירתה מזרח ירושלים ומנוגדות, כביכול, לשלילתה המוחלטת של זכות קיומה של מדינת ישראל לצדה של המדינה הפלסטינית. עם זאת בראיונות אחרים, חזר משעל והשמיע גם דברים סותרים, דומים לאלה שביטא לאחרונה איסמאעיל הניה, ראש ממשלת החמאס, בדבר זכות העם הפלסטיני להמשיך ולהילחם בכיבוש באמצעות מאבק מזוין, כיוון ש"ההתנגדות המזוינת היא הבחירה האסטרטגית לשחרור האדמה הפלסטינית מהים ועד הנהר".

בשל המשמעות הדרמטית שתיוחס לשינוי בסיסי בתפישה המדינית ובאסטרטגית המאבק של החמאס, תנועה שזוהתה עם שימוש באלימות קיצונית נגד אזרחי ישראל כחלק מתפישה עולמה, ראוי לבחון בקפדנות את מכלול דבריו של חאלד משעל. בחינה זו תאפשר להבין את ההקשר בו נאמרו הדברים, להבין את מגוון הקולות הנשמעים בתנועה בסוגיית המאבק המזוין, ולהעריך את יכולתם של השחקנים השונים להשפיע על התנהלות התנועה בעתיד.

דברי משעל נאמרו בקהיר בתום שלב מתקדם נוסף של שיחות הפיוס המתקיימות בתיווכה של מצרים בין שני מנהיגי התנועות הפלסטיניות המרכזיות. למעשה, דבריו שבים וחוזרים על ההסכמה אליה הגיע עם עבאס כבר בסבב שיחות הפיוס הקודם שנערך בנובמבר 2011. כבר אז, הוויתור העיקרי שעשה משעל, כדי לאפשר את המשך תהליך הפיוס, היה קבלת המצע המדיני הבסיסי של אש"ף שמרכיביו העיקריים הם: הפסקת אש כללית עם ישראל, אימוץ ההתנגדות העממית בדרכי שלום כאמצעי ההתנגדות העיקרי לכיבוש ולהתנחלויות, משא ומתן על הקמת מדינה פלסטינית בגבולות 1967 שבירתה ירושלים, ביחד עם תנאיו של מחמוד עבאס לחידוש המשא ומתן, דהיינו הכרת ישראל בגבולות 1967 והקפאת ההתנחלויות. ההסכמה זאת נועדה לסייע ל-עבאס במאמציו להשגת לגיטימיות בינלאומית רחבה לממשלת איחוד פלסטינית עתידית, בכך שתקפה את יכולתה של ישראל לכפור בלגיטימיות של ממשלה כזו אם זו תכלול בתוכה נציגי ארגונים השוללים את זכות קיומה של ישראל. החידוש בהצהרה הנוכחית אינו, אפוא, בתוכנם של הדברים, אלא בנכונותו של משעל לאומרם בפומבי, ולעמוד מאחורי ההסכמות שלו עם עבאס למרות שהוא מודע לתגובות האפשריות של מתנגדים בתוך ארגונו. משעל מצידו הסביר את הבחירה באסטרטגית המאבק העממי בכך שדרך זו הוכיחה את יעילותה קבל עם ועולם באירועי 'האביב הערבי' כאשר מחאה עממית המונית פילסה את הדרך להשגת יעדים פוליטיים.

התבטאויותיו של משעל נאמרו בחסות המשטר המצרי הנוכחי בקהיר ולאחר הבחירות לפרלמנט בהן בולטת התחזקות תנועת האחים המוסלמים, שמעניקה לחמאס תחושת ביטחון בתמיכתה העתידית של מצרים במהלכה. המצרים, שושביני הסכם הפיוס, הטילו את מלוא כובד השפעתם על שני הצדדים על מנת לגבש את הסכם הפיוס, שיסייע ליישוב הסוגיות השנויות במחלוקת בין הצדדים ובראשן, קיום בחירות לפרלמנט ולנשיאות במחצית שנת 2012. וחיזוקו של ארגון אש"ף כמוסד הפלסטיני המייצג, הכולל בתוכו את כל הפלגים. המצרים מקווים שמהלכים אלה יאפשרו חידוש המשא ומתן המדיני בין הפלסטינים לישראל לקראת כינון מדינה פלסטינית עצמאית.

לצד זאת, דבקותו של משעל בזכותו הלגיטימית של העם הפלסטיני להמשיך במאבק המזוין נגד הכיבוש הותירה פתח נרחב דיו להצדקת פעולות טרור בעתיד, כאשר הדבר יתבקש על פי תפיסתו. דבריו אלה נועדו כמובן גם להרגעת יריבו מבית, בעיקר מקרב הנהגת חמאס פנים, אשר מהווה אופוזיציה לתהליך הפיוס עם פתח שהוא הארגון המוביל. הנהגות התנועה ביהודה ושומרון, ובעיקר זו בעזה, רואות את עצמן כגורם מרכזי בתהליך קבלת ההחלטות בתנועה בעיקר מאז הבחירות ב-2006 ומאז נטל החמאס בכוח את השלטון בעזה מידי הרשות ב-2007 (למרות שגם בקרב הנהגת הפנים אין אחדות דעים וקיימות מחלוקות בין בכירי ההנהגה הצבאית לבכירי הזרוע המדינית באשר להתנהלות התנועה). חמאס גם חושש שתהליך הפיוס יפגע באינטרסים שלו בהיותו הממשלה השולטת ברצועת עזה. כבר לפני מספר חודשים ספג משעל ביקורת חריפה מצד אחד מהבולטים שבמנהיגי התנועה בעזה, מחמוד א-זאהר, שתקף אותו על מה שנתפש בעיניו כקבלת החלטה חד-צדדית בנושא הפיוס ללא אישור מועצת השורא של התנועה בעזה.

כמו כן, נחוץ עדיין לראות מה תהיה השפעת המדיניות עליה הצהיר משעל על התנהגות ההנהגה הצבאית בעזה בראשות אחמד ג'עברי, אשר מנהלת, במידה מסוימת, מדיניות אוטונומית באשר לפעולותיה הצבאיות של התנועה. הזרוע הצבאית אמנם שומרת על הפסקת האש כשהיא נמנעת מירי יזום לעבר ישראל, אלא כתגובה לפעולות ישראל, אבל ממשיכה בתכנון חטיפת ישראלים בעקבות עסקת שליט, מנצלת את האנרכיה בסיני, ובעיקר אינה נחושה מספיק במניעת פעולות הארגונים האחרים נגד ישראל.

הסתירה הקיימת בין דבריהם של האישים הבולטים בחמאס מעידה יותר מכל על ההתלבטות הנמשכת בתנועה אשר עברה לפני כחמש שנים ממעמד של תנועת התנגדות חוץ שלטונית לגורם כוח חשוב ומרכזי בממסד הפוליטי הפלסטיני ואף למעמד של שליטה בחלק מהעם הפלסטיני. שאיפתה של תנועת חמאס להנהיג את העם הפלסטיני תוך קבלת לגיטימציה לאומית וביןלאומית למעמד זה באמצעות ניצחון בבחירות הדמוקרטיות הבאות, הם כנראה אלה שעומדים בבסיס הכרזתו של משעל. יתכן שהוא אף אימץ את החשיבה הרווחת בקרב הפלסטינים, שבכוחה של התנגדות עממית נרחבת לא רק להביך את ישראל ולבסס את תהליך הזה-לגיטימציה שלה בקרב מדינות ומוסדות שונים בעולם, אלא גם לכפות על ישראל לזרז את כניסתה לתהליך מדיני רציף שיקדם הקמת מדינה פלסטינית בשטחי 67.

בישראל מעוררת התנהלות זו וויכוח בין אלה שרואים בדברי משעל פתח לשינוי בסיסי בעמדות חמאס לכיוון של הצטרפות לתהליך המדיני עם ישראל, שתביא להכרה בישראל, לבין אלה שרואים בצעדים אלה צעדים טקטיים בלבד, המשרתים מצב פוליטי זמני ושאינן בהם כל שינוי עמדות בסיסי, שממילא לא יכול לקרות בחמאס. נראה, כי אין דרך להכריע בוויכוח הזה משום ששינוי עמוק מהסוג הזה אינו מתרחש בין לילה והוא תוצאה של תהליך שכולל בתוכו החלטות טקטיות רבות. סביר כי אנשי חמאס עצמם המובילים את התהליך אינם יודעים לאן הוא יוביל. הדרך שבה יתפתח התהליך תלויה במידה רבה גם בהחלטות ומעשי השחקנים האחרים, ובהם ישראל משחקת תפקיד מרכזי.

יש לישראל אינטרס לנסות להשפיע על התהליך. אם תפישת כזאת תאומץ, אזי דברי משעל יכולים לשמש מנוף לפיתוח דיאלוג בין חמאס לישראל, שאינו חייב להיות ישיר, וייתכן כי בשלב הזה רצוי שלא יהיה ישיר. דיאלוג כזה יכול להתחיל להתקיים באמצעות מעשים (למשל היענות נוספת לצורכי התושבים בעזה) והצהרות מנהיגים.